

Увод

Едно от най-важните събития в детството ми беше изстрелването на ракети в Космоса. Отраснах в Далас, щата Тексас, в католическо семейство с четири деца, майка домакиня и баща авиоинженер, който работеше по програмата „Аполо“.

В дните, когато излиташе ракета, ние се втурвахме към колата и отивахме у един приятел на баща ми, също инженер от „Аполо“, за да гледаме заедно драматичното събитие. Още усещам в мозъка на костите си напрежението при обратното броене. „Двайсет секунди, петнайсет секунди, вътрешно управление. Дванайсет, единайсет, десет, девет, начало на запалване, шест, пет, четири, три, две, едно, нула. Всички двигатели работят. Излитане! Излитане!“

Тези мигове винаги са ме изпълвали с невероятно вълнение – особено моментът на излитането, когато двигателите се запалват, земята се разтърсва и ракетата започва да се издига. Неотдавна попаднах на фразата „момент на излитане“ в книга на Марк Нипо, един от любимите ми духовни учители. С тези думи той описва усещането за Божия благодат. Нещо „излетя като шал, понесен от вятъра“, казва той, и скръбта му изчезнала, и той се почувствал отново цял.

Представата на Марк за излитането носи в себе си усещането за чудо. А за мен чудо може да означава две неща: благоговение и любопитство. Аз изпитвам огромно благоговение, но и огромно любопитство. *Искам да разбера как става излитането!*

На всеки се е случвало да седи в самолет в края на дълга писта и да очаква неспокойно мига на издигането. Когато децата бяха малки и заедно чакахме машината да излети, им казвах: „Колела, колела, колела“, а в мига, когато самолетът се откъснеше от земята, възкликвах: „Крила!“ Когато поотраснаха, те повтаряха тези думи заедно с мен – и така години наред. Понякога се случваше да напяваме „Колела, колела, колела...“ по-дълго от очакваното и аз си мислех: *Защо излитането се бави толкова?*

Защо наистина? А защо друг път става съвсем бързо? Какво ни отвежда отвъд преломния момент, когато силите на издигане надмогват силите, които ни теглят надолу, ние се откъсваме от земята и излитаме?

Двайсет години обикалям света във връзка с дейността на фондацията, която основахме заедно със съпруга ми Бил, и често се питам: как да предизвикаме такъв момент на излитане за човешките същества, и най-вече за жените? Защото издигнат ли се жените, се издига цялото човечество.

И как да предизвикаме момент на излитане в човешките сърца, за да може всички хора да пожелаят издигането на жените? Защото, за да полетят жените, понякога е достатъчно само да престанем да ги дърпаме надолу.

По време на пътуванията си разбрах, че има стотици милиони жени, които биха искали сами да решават дали и кога да имат деца, но не могат. Те нямат достъп до контрацептиви. Момичетата и жените са лишени от още много други права, например от правото да решават дали, кога и за кого да се омъжат. От правото да ходят на училище. Да имат собствени доходи. Да работят извън дома. Дори да излизат извън дома. Да харчат свои пари. Да определят бюджета си. Да започват бизнес. Да теглят заем. Да притежават собственост. Да се разведат със съпруга си. Да отидат на лекар. Да се кандидатират за някакъв пост. Да карат мотор. Да шофират автомобил. Да се запишат в колеж. Да изучават компютри. Да намират инвеститори. Всички тези права са отнети от жените в някои части на света. Понякога правата са им отнети със закон, но дори когато законът ги позволява, нерядко ги отнемат културните предрасъдъци в обществото.

Моето пътешествие като обществен застъпник за правата на жените започна със семейното планиране. След това заговорих и по други проблеми. Бързо ми стана ясно – защото бързо ми го казаха, – че не е достатъчно да се говори открито за семейното планиране, нито за който и да е от проблемите, споменати по-горе. Трябваше да надигна глас в защита на жените. И много скоро осъзнах, че няма да постигнем равнопоставено място до мъжете, ако завоюваме правата си едно по едно или стъпка по стъпка. С нарастване на силата ни ще се увеличават и правата ни. И то на вълни.

Усвоила съм тези уроци от изключителните личности, които ще ви представя. Някои ще ви разтърсят дълбоко. Други ще ви окрилят. Моите герои са строили училища, спасявали са човешки животи,

прекратявали са войни, вдъхвали са сила на много момичета и са променяли цели култури. Мисля, че те ще ви вдъхновят, както вдъхновиха мен.

Те ми показаха промяната, когато жените наистина успеят да полетят, и аз искам всички да я видят. Показаха ми какво са способни да направят хората, за да предизвикат желанието ефект, и аз искам всички да научат това. Затова написах тази книга – за да разкажа историите на хора, които промениха живота ми и ми посочиха нови цели. Искам всички да видим по какви начини сме способни да си помагаме, за да живеем в благоденствие. Двигателите работят, земята се тресе, издигаме се. Повече от всякога притежаваме познанията, енергията и нравствената далновидност да разчупим историческите клишета. Нуждаем се от помощта на всеки привърженик. Мъж или жена. Никой не бива да остава изключен. Всеки трябва да бъде привлечен. Призивът е да позволим на жените да полетят, а обединим ли се в името на тази кауза, самите ние ще бъдем силата, която издига.

1

Полетът на една прекрасна идея

Ще започна с малко лична история. Учила съм в Урселинската академия – девическо католическо училище в Далас. През последната си година там посетих кампуса на университета „Дюк“ и бях дълбоко впечатлена от компютърния департамент. Това предреши нещата. Записах се в „Дюк“ и пет години по-късно завърших като бакалавър по компютърни науки и магистър по бизнес. После получих предложение от „Ай Би Ем“, където бях работила няколко лета, но го отказах и започнах в по-малката софтуерна компания „Майкрософт“. Работих там девет години и заемах различни постове, като накрая станах главен мениджър по информационни продукти. Днес работя в сферата на благотворителността, посветила съм огромна част от времето си в търсене на начини да подобрявам живота на хората... и често се тревожа за онези, които ще се разочароват, ако не го направя както трябва. Освен това съм съпруга на Бил Гейтс. Оженихме се на 1 януари 1994 г. Имаме три деца.

Това е историята накратко. А сега нека ви разкажа по-подробно за своя път в борбата за повече права за жените и как, докато вдъхвах сила на други, самата аз черпех сила.

През есента на 1995 г., след като с Бил бяхме женени близо две години и ни предстоеше пътуване до Китай, установих, че съм бременна. Пътуването беше много важно за нас. Бил рядко отсъстваше от „Майкрософт“, а освен това пътувахме и с други семейни двойки. Не исках да проваляя плановете, затова реших да не съобщавам на Бил, че съм бременна, докато не се върнем. Щях да премълча новината за ден и половина. Но после осъзнах: Не, трябва да му кажа. Ами ако нещо се обърка? И по-важното: трябва да му съобщя, защото бебето е и негово.

Когато съобщих на Бил за бебето една сутрин преди работа, реакциите му бяха две. Беше на седмото небе от радост, а после каза: „Смятала си да не ми казваш? Ама ти сериозно ли?“.

Много бързо бях допуснала първата си грешка като родител.

Заминахме за Китай и пътуването се оказа фантастично. Бременността изобщо не ни попречи освен за кратко в един стар музей в Западен Китай, когато кураторът отвори древен саркофаг. Миризмата ме изстреля навън в опит да избегна сутрешното гадене, което, както вече бях установила, може да те връхлети по всяко време! Една от приятелките ми, която ме видяла да изхвърчам навън, си помислила: „Мелинда е бременна“.

На връщане от Китай с Бил се отделихме от групата, за да се усамотим за кратко. По време на един от разговорите ни го изумих с твърдението си:

– Виж, няма да продължа да работя след бебето. Няма да се върна в службата.

– Как така няма да се върнеш?

– За щастие, не се нуждаем от моята заплата. Важно е какво семейство искаме да създадем. Ти няма да намалиш натоварването си, а аз не си представям как ще съумея едновременно да работя на пълни обороти и да се грижа за семейство.

Описвам ви съвсем искрено разговора си с Бил, за да подчертая още в началото нещо важно: когато се изправих пред проблемите и предизвикателствата на това да бъда работеща жена и майка, имах още много да уча. Според личния ми модел тогава – и не мисля, че беше избран съзнателно, – когато в едно семейство се родят деца, жената остава у дома, а мъжът работи. Честно казано, според мен е страхотно, ако жените искат да си останат у дома. Това обаче трябва да е по техен избор, а не защото смятат, че нямат избор. Не съжалявам за решението си. Пак бих го взела. Тогава обаче просто допусках, че жените постъпват така.

Всъщност, когато за пръв път ме попитаха дали съм феминистка, не знаех какво да отговоря, защото не се смятах за феминистка. Не съм сигурна, че тогава изобщо разбирах какво означава това. По онова време дъщеря ни Джен нямаше година.

Двайсет и две години по-късно аз съм ревностна феминистка. В моите очи нещата са съвсем прости. Да си феминистка означава да вярваш, че всяка жена трябва да има право на глас и да се стреми да разгърне потенциала си, а жените и мъжете следва да обединят усилия за смъкването на преградите и премахването на предразсъдъците, които все още възпират жените.

Дори преди десет години не бих твърдяла това с пълна убеденост. Хрумна ми едва след като години наред слушах други жени – често преживели огромни трудности, чиито истории ме научиха какво поражда неравенството и как хората могат да преуспяват.

Само че до тези прозрения стигнах впоследствие. През 1996 г. гледах на всичко през призмата на ролите, които ми бяха познати, затова заявих на Бил:

– Няма да се върна на работа.

Това го изуми. Работата ми в „Майкрософт“ беше огромна част от съвместния ни живот. Бил основа компанията през 1975 г. Аз се присъединих през 1987 г. – бях единствената жена от първия випуск магистри по бизнес администрация. Запознахме се малко след това на фирмено мероприятие. „Майкрософт“ ме изпрати на командировка в Ню Йорк и съквартирантката ми (тогава се настаняхме в двойни стаи, за да пестим пари) ме покани на вечеря, за която не знаех предварително. Закъснях и всички маси бяха запълнени освен една, на която все още имаше два празни стола един до друг. Настаних се на единия. Няколко минути по-късно пристигна Бил и седна на другия.

Поговорихме по време на вечерята и аз долових интереса му, но той не ми се обади доста време. А после в един съботен следобед се срещнахме случайно на паркинга на фирмата. Той започна разговор и ме покани да излезем в петък след две седмици.

– Не е много спонтанно. Покани ме за по-близка дата – отговорих и му дадох номера си.

Два часа по-късно Бил ми се обади у дома и ме покани да излезем още същата вечер.

– Така достатъчно спонтанно ли е? – попита той.

Открихме много общо помежду си. И двамата обичахме пъзелите, и двамата обичахме конкуренцията. Затова си устройвахме състезание по подреждане на пъзели и играехме математически игри. Мисля, че го заинтригувах, когато го победих в една математическа игра и спечелих още първия път, когато играхме на „Улики“ – настолна игра, в която трябва да отгатнеш кой е извършителят на убийството, в коя стая и с какво оръжие. Бил настояваше да прочета любимия му роман, „Великият Гетсби“, а аз вече го бях чела два пъти. Може би тогава е разбрал, че е срещнал половинката си. Романтичната си половинка, би казал Бил. Аз го разбрах, когато видях музикалната му сбирка – имаше много изпълнения на Франк Синатра и Дион Уорук. Когато се сгодихме, някой попита Бил:

– Какво те кара да изпитваш Мелинда?

А той отговори:

– Да не повярваш – желание да се ожена.

Освен това и двамата с Бил вярвахме в силата и важността на софтуера. Знаехме, че създаването на софтуер за персонални компютри ще даде на отделния човек компютърна мощ, каквато имат институциите, а демократизирането на компютърното дело ще промени света. Затова се вълнувахме от работата си в „Майкрософт“ всеки ден – изработвахме софтуер с огромна бързина.

От разговора ни за бебето обаче стана ясно, че настъпва краят на съвместната ни работа в компанията, че дори когато децата поотраснат, аз най-вероятно повече няма да се върна там. Борих се с тази мисъл още преди да забременея, разговарях с приятелки и колеги, но преди Джен да се появи на този свят, вече бях решила. Бил се опита да ме разубеди. Само повтаряше: „Наистина ли?“.

Когато наближи раждането на Джен, Бил започна да ме пита: „А какво ще правиш?“. Толкова много обичах да работя, че той не си представяше да се откажа от тази част на живота си. Очакваше да се захвана с нещо ново след раждането на бебето.

И не грешеше. Скоро вече търсех подходящия творчески отдушник, а каузата, която ме ангажираше най-сериозно, след като напуснах „Майкрософт“, беше привличането на момичета и жени към света на компютърните технологии, направили толкова много за мен в гимназията, в колежа и впоследствие.

В Урсулинската академия ни бяха запознали с ценности като обществена справедливост в теоретичен план, само че училището не беше преодолело половата дискриминация, която господстваше тогава и все още преобладава днес. За да си създадете представа: наблизко имаше католическо училище за момчета, „Джезуит Далас“. Момчетата ходеха в „Джезуит“ за часовете по математика и физика, а момчетата идваха в Урсулинската академия за часовете по машинопис.

Преди началото на последната ми година учителката по математика госпожа Бауър видяла компютрите „Епъл II Плюс“ на математическа конференция в Остин и когато се върнала в училището, каза:

– Трябва да купим такива за момчетата.

Директорката, сестра Рейчъл, попитала:

– Какво ще ги правим, като никой не знае как се използват?

– Ако ги купим, аз ще се науча, ще науча и момчетата – отговорила госпожа Бауър.

Училището бръкна дълбоко в бюджета си и направи първата покупка на персонални компютри – пет за училище от шестстотин момичета, и един термален принтер.

На свои разноски и в свободното си време госпожа Бауър ходеше в университета „Норт Тексас“, за да овладява компютърните технологии вечер и да ни ги преподава на сутринта. Накрая взе магистърска степен, която отпразнувахме по подобаващ начин. Пишехме програми за решаването на математически задачи, превръщахме числа в различни бази и създавахме примитивни анимирани графики. За един от проектите програмирах квадратно усмихнато лице, което се движеше по екрана в ритъм с песничката „Малък е светът“ на „Дисни“. Беше съвсем елементарна програма, защото тогава компютрите не умееха много в областта на графиката, но аз не го знаех. Гордеех се с постижението си!

Така установих, че обичам компютрите – благодарение на късмета и на всеотдайността на прекрасна учителка, която бе казала: „Трябва да купим компютри за момчетата“. Тя беше първата ми позната застъпничка за присъствието на жени в технологичния бранш, а следващите години щяха да ми покажат, че са ни нужни много като нея. В колежа програмирах с момчета. Обучението по бизнес администрация беше в изцяло мъжка компания. Когато отидох в „Майкрософт“ на интервюта за работа, всички мениджъри бяха мъже, имаше една-единствена жена. Не ми се струваше правилно.

Искаше ми се жените да се възползват от тези възможности и натам насочих първия благотворителен проект, с който се заех скоро след раждането на Джен. Мислех, че най-очевидният начин да осигурия достъп на момчетата до компютри е да работя с хора от местната училищна общност, за да улесня оборудването на държавните училища. Заех се сериозно с няколко институции и ги снабдих с компютри. Колкото по-навътре в проблема навлизах обаче, толкова по-ясно ми ставаше, че разширяването на достъпа до компютри чрез оборудването на всяко училище в страната поотделно ще бъде изключително скъпо.

Бил е дълбоко убеден, че компютърните технологии трябва да бъдат достъпни за всички, и по онова време „Майкрософт“ работеше по неголям проект за осигуряване на достъп до интернет, като даряваше

компютри на различни библиотеки. В края на проекта „Майкрософт“ насрочи среща за представяне на резултатите пред Бил и той ми каза:

– Трябва да дойдеш да чуеш. Има нещо, което сигурно ще заинтригува и двамата ни.

А след като се запознахме с цифрите, си казахме: О, може би трябва да го направим в национален мащаб.

Нашата фондация тогава разполагаше с малък фонд и беше по-скоро идея. Вярвахме, че всеки живот е еднакво ценен, но виждахме, че положението в света е различно, че някои места са по-засегнати от болести и бедност от други. Искахме да създадем фондация, която да се бори с тази неравнопоставеност, но няхахме човек, който да я оглави. Аз не можех да се заема, защото, докато децата бяха малки, не смяхах да се връщам на работа. По онова време обаче Пати Стоунсайфър, най-високопоставената жена на административен пост в „Майкрософт“ – личност, към която с Бил се отнасяхме с уважение и възхищение, – напусна работа и ние проявихме смелостта на прощалното тържество да ѝ предложим да се заеме с управлението на новия ни проект. Тя се съгласи, стана първият служител на фондацията и работеше без заплащане от малък офис над една пицария.

Така започна благотворителната ни дейност. Имах време да участвам, докато все още бях у дома с Джен, защото синът ни Рори се роди чак когато тя навърши три.

Като обръщам поглед назад сега, осъзнавам, че в онези първи години съм била изправена пред определящ за живота ми избор: искам ли да градя кариера, или предпочитам да остана у дома и да гледам децата. И че отговорът е бил „Да!“. Първо кариера, после майка, отдадена на отглеждането на децата, после съчетание от двете и накрая завръщане към кариерата. Получих шанса да изградя две кариери и да създам семейството на мечтите си, защото, за късмет, не се нуждаехме от моите доходи. Имаше и друга причина, която щях да осъзная години по-късно: можех да се възползвам от едно малко хапче, което ми позволяваше да планирам бременностите си.

Донякъде е странно, но ми се струва, че когато с Бил впоследствие започнахме да търсим начини да променим нещата, не правех тясна връзка между усилията ни да помагаме на най-бедните хора по света и контрацептивите, благодарение на които изграждах семейния ни живот по възможно най-добрия начин. Семейното планиране беше част от ранния етап на благотворителността ни, но ние не вниквахме докрай в неговата значимост и аз няхах представа, че точно благодарение на него ще навляза в обществения живот.

Разбира се, съзнавах значението на контрацепцията за собственото си семейство. Не по случайност забременях едва след като бях работила почти десет години в „Майкрософт“ и двамата с Бил бяхме готови да имаме деца. Не по случайност Рори се появи три години след Джен, а дъщеря ни Фийби се роди три години след Рори. Двамата с Бил решихме да стане така. Разбира се, и късметът играе известна роля. Провървя ми да забременея, когато исках. Но освен това разполагах и с начин да не забременявам, когато не искам. Благодарение на това изградихме живота и семейството, които искаме.

В търсене на голяма нереализирана идея

През 2000 г. с Бил официално основахме фондация „Бил и Мелинда Гейтс“. На практика беше сливане между две фондации: „Гейтс Лърнинг“ и „Уилям Х. Гейтс“. Фондацията носеше имената и на двамата ни, защото аз щях да играя голяма роля в управлението – по-голяма от ролята на Бил тогава, защото той все още беше изцяло ангажиран с „Майкрософт“ и това щеше да продължи през следващите осем години. По онова време имахме две деца – Джен беше на четири и беше тръгнала на детска градина, а Рори беше само на една, но аз с радост поех още работа. Ясно дадох да се разбере обаче, че ще работя зад кулисите. Исках да проучвам проблемите, да предприемам опознавателни пътувания и да умувам над стратегията, но доста дълго време отказвах публична роля в дейността на фондацията. Бях видяла какво представлява публичната известност на Бил и не исках същото за себе си. По-важното ми основание беше, че не желяех

да се отделям от децата за дълго. Стремях се да растат в колкото може по-нормална среда. Знаех, че ако се откажа от личното си пространство, ще ми бъде трудно да запазя и това на децата. (Когато тръгнаха на училище, ги записахме с моето френско фамилно име, за да им осигурим известна анонимност.) И накрая – исках да остана далече от публичните изяви, защото съм перфекционист. Открай време изпитвам необходимостта да намирам отговор на всеки въпрос, а тогава още не смятах, че знам достатъчно, за да бъда публичният глас на фондацията. Затова отказвах да изнасям речи и да давам интервюта. Беше работа на Бил, поне в началото.

Заехме се с проблеми, към които правителствата и пазарите не посягаха, или с решения, които те не опитваха. Искахме да открием големи идеи, все още нереализирани, които щяха да позволят с малка инвестиция да се постигне огромно подобрение. Започнахме да трупаме познания по време на пътуване до Африка през 1993 г., точно преди да се оженим. Тогава още не бяхме основали фондацията и нямаше представа как да влагаме пари за подобряването на живота на хората.

Видяхме обаче неща, които се запечатаха в паметта ни. Помня как, докато пътувахме с кола извън града, видяхме бременна жена с бебе на гърба и купчина клони върху главата си. Явно изминаваше дълги разстояния боса, а мъжете бяха обути с чехли, пушеха цигари и не носеха нито деца, нито клони. По време на обиколката с автомобил видях още жени, помъкнали тежък товар, и ми се прииска да науча повече за живота им.

След като се върнахме от Африка, с Бил дадохме малка вечеря у дома за Нан Кохейн, която по това време беше ректор на университета „Дюк“. Тогава рядко се изявяхах като домакиня на подобни събития, но се радвам, че го направих. Един изследовател ни разказа за огромния брой деца в бедните държави, които умират от диария, и как солите за перорална рехидратация биха могли да спасят живота им. Малко след това колега предложи да прочетем Доклада за световното развитие за 1993 година. От него ставаше ясно, че много смъртни случаи могат да бъдат предотвратени с намеса, която не струва много, само че подобни мерки просто не стигат до хората. После с Бил прочетохме сърцераздирателна статия от Николас Кристоф в „Ню Йорк Таймс“ за милионите деца в развиващите се страни, които умират от диария. Всичко, което чухме и прочетохме, показваше едно: децата в бедните страни умираха заради обстоятелства, които не причиняват смъртта на нито едно дете в Съединените щати.

Понякога осъзнаваш новите факти едва след като ги чуеш от няколко различни източника, и тогава нещата започват да си идват по местата. Докато четяхме за умиращите деца, чийто живот можеше да бъде спасен, с Бил решихме, че сигурно ще можем да направим нещо по въпроса.

Най-силно ни озадачаваше фактът колко малко внимание получава този проблем. В речите си Бил привеждаше примера за самолетната катастрофа. Как пада самолет, загиват триста човека, семействата преживяват огромна трагедия и във вестник излиза статия по въпроса. В същия ден обаче умират трийсет хиляди деца, семействата им преживяват трагедия, но в нито един вестник не излиза статия. Не научаваме за смъртта на тези деца, защото те умират в бедни държави, а случващото се там не привлича много внимание в богатите. Това беше най-големият ми шок за съвестта ми – милиони деца умират, защото са бедни, и ние не научаваме за това. Така започна работата ни в областта на световното здравеопазване. Разбрахме къде можем да окажем въздействие.

Дейността ни в световен мащаб започна с проект за спасяването на живота на деца, а първата си голяма инвестиция направихме за ваксини. С ужас научихме, че ваксините, разработвани в Съединените щати, стигат до бедните деца в развиващите се страни петнайсет-двайсет години по-късно и болестите, от които измират деца в развиващия се свят, отдавна вече не занимават изследователите в областта на ваксините при нас. За пръв път добивахме ясна представа какво се случва при липсата на пазарен стимул за спасяването на бедните деца. Милиони умираха.

Това беше много важен урок за нас, затова се свързахме с правителства и с други организации и основахме ГАВИ, Глобален алианс за ваксини и имунизация, за да може чрез пазарни механизми ваксините да стигат до всяко дете по света. Друга поука, която си извадихме, беше, че проблемите на бедността и болестите винаги са взаимосвързани. Изолирани проблеми няма.

Едно от първите ми пътувания за фондацията ме отведе в Малави, където се трогнах дълбоко от застаналите на дълги опашки майки, които чакаха в горещината да ваксинират децата си. От разговорите

си с жените научих колко отдалече идват. Много от тях бяха извървели 15–20 километра. Носеха си дори малко храна. Налагаше им се да доведат не само детето, което ще бъде ваксинирано, но и другите деца. Беше труден ден за тези жени, които и бездруго водеха труден живот. Ние обаче се стараехме да улесним и да съкратим пътуването им, и да насърчаваме още повече майки да го предприемат.

Помня срещата си с млада майка, която попитах:

– За инжекция ли водите тези красиви деца?

– А моята инжекция? – попита тя в отговор. – Защо трябва да измина пеша двайсет километра в тази жегата за моята инжекция?

Не говореше за ваксинацията, а за „Депо-провера“ – контрацептивна инжекция с дълготрайно действие.

Тя вече имаше повече деца, отколкото можеше да изхранва, и се страхуваше да ражда повече. Но перспективата да отдели цял ден, за да отиде заедно с децата в отдалечена клиника, където може би дори нямаше да имат нейната инжекция, я тревожеше сериозно. Жената беше само една от многото майки, които срещнах по време на първите си пътувания, отклонила разговора от детските ваксини към темата за семейното планиране.

Помня пътуването ни до село в Нигер и посещението ни при една майка, която се казваше Сади Сейни и имаше шест деца, които едно през друго се опитваха да привлекат вниманието ѝ, докато разговаряхме. Тя ни каза същото, което бях чула от други жени:

– Не е справедливо да имам още едно дете. Не мога да изхранвам и тези, които вече имам!

В много голям и много беден квартал на Найроби, който се казва „Корогочо“, се запознах с Мери, която продаваше раници от парчета дънков плат. Тя ме покани в дома си, където шиеше и гледаше двете си малки деца. Използваше контрацептиви, защото по нейните думи „животът е труден“. Попитах дали съпругът ѝ подкрепя нейното решение.

– И той знае, че животът е труден – отговори тя.

Все по-често по време на пътуванията си, независимо с каква цел бяха, започвах да чувам и да виждам нуждата от противозачатъчни. Посещавах общности, в които всяка жена беше губила дете и всеки познаваше някоя, починала по време на раждане. Запознах се и с други жени, които отчаяно желяеха да избегнат ново забременяване, защото не можеха да се грижат дори за децата, които вече имат. Започнах да проумявам защо жените постоянно повдигаха въпроса за контрацептивите, макар да не бях отишла да говорим за това.

Тези жени преживяваха това, което аз научавах от статистиката.

През 2012 г. в шейсет и деветте най-бедни страни на света 260 милиона жени използват контрацептиви. Още над 200 милиона жени в тези държави искат да използват, но нямат достъп до тях. Това означава, че милиони жени в развиващия се свят забременяват твърде млади, твърде възрастни и твърде често, за да могат телата им да се справят с бременността. Когато жените в развиващите се страни осигурят поне три години интервал между ражданията, бебето има почти два пъти по-голям шанс да оцелее през първата година и 35 процента по-голям шанс да доживее петия си рожден ден. Това е достатъчно основание да се разшири достъпът до контрацептиви, но оцеляването на децата е само една от причините.

Едно от най-продължителните проучвания на общественото здраве датира от 70-те години на XX в., когато на половината семейства в села в Бангладеш са раздадени контрацептиви, а на другата половина не. Три години по-късно майките, приемали контрацептиви, са по-здрави. Децата им са по-добре нахранени. Семействата им са по-заможни. Жените получават по-високо заплащане. Синовете и дъщерите им са по-образовани.

Причините са прости: когато жените получават възможност да планират дали и кога да забременяват, нарастват и възможностите им да се грижат за образованието на децата, да имат доходи, да отглеждат здраво поколение и да разполагат с време и средства да осигурят на всяко дете нужната храна, грижи и образование. Когато децата разгърнат своя потенциал, те не остават бедни. Това е начинът семейства и държави да преодоляват бедността. Всъщност няма държава, която през последните петдесет години да е успяла да се справи с бедността, без да е разширила достъпа до контрацепция.

Контрацептивите бяха едно от първите неща, които фондацията ни даряваше, но инвестицията ни не беше пропорционална на ползите. Отне ни години да научим, че противозачатъчните са нововъведението, което променя живота на най-много хора, преодолява бедността и дава на жените сила и възможности.

Когато се уверихме в мащабната полза от семейното планиране, осъзнахме, че трябва да направим контрацептивите приоритет.

Не беше достатъчно само да подписваме по-големи чекове. Трябваше да намерим противозачатъчни с по-малко странични действия, по-дълготраен ефект и по-ниска цена, които всяка жена да намира в своето село или да взема у дома. Нуждаехме се от световна инициатива, която да приобщи правителства, световни агенции и фармацевтични компании, работещи с местни партньори, които да предоставят шанс за семейно планиране на жените там, където те живеят. Трябваша ни много повече гласове, които да се застъпват за жените, останали нечути. Вече познавах много забележителни хора, които от десетилетия работеха в областта на семейното планиране. Разговарях с много от тях и ги попитах как фондацията ни да помогне, какво бих могла да направя аз, за да се чува гласът им по-силно.

Всеки, към когото се обръщах, се умълчаваше неловко, като че ли отговорът е очевиден, а аз просто не го виждам. Накрая няколко души ми казаха:

– Най-добрият начин да подкрепите обществените застъпници е да станете една от тях. Трябва да се присъедините към нас.

Не този отговор търсех.

Аз съм затворен човек, в някои отношения съм малко стеснителна. В училище вдигах ръка, преди да се обадя в час, а другите деца отговаряха на висок глас от задните чинове. Обичам да работя зад кулисите. Искам да проучвам данни, да наблюдавам работата, да се срещам с хора, да разработвам стратегии и да разрешавам проблеми. Вече бях свикнала да изнасям речи и да давам интервюта, но изведнъж приятели, колеги и активисти започнаха да ме притискат да стана обществен застъпник на семейното планиране, а това ме смути.

Да се застъпя публично за деликатен политически проблем като семейното планиране, срещу което собствената ми Църква и мнозина консерватори са против? Когато Пати Стоунсайфър беше изпълнителен директор на фондацията ни, тя ме предупреди:

– Мелинда, ако фондацията се намеси мащабно в тази сфера, ти ще се окажеш в центъра на полемиката, защото си католичка. Въпросите ще са насочени към теб.

Съзнавах, че това е огромна промяна за мен, но беше ясно, че светът трябва да направи повече за семейното планиране. Въпреки десетилетните усилия на убедените привърженици напредъкът беше сериозно осуетен. Семейното планиране вече не беше приоритет на здравеопазването в световен мащаб. Отчасти защото в Съединените щати въпросът беше политизиран, но също и защото епидемията от СПИН и кампаниите за ваксиниране бяха отклонили средства и внимание от контрацепцията. (Вярно е, че епидемията от СПИН доведе до широкоразпространена кампания да се раздават презервативи, но по причини, които ще обясня по-нататък, за много жени те не бяха ефикасно противозачатъчно средство.)

Знаех, че ако стана застъпник на семейното планиране, ще се изложя на критика, с каквата не бях свикнала, а и щеше да ми отнеме енергия и време от други дейности на фондацията, но започвах да се убеждавам, че ако нещо си струва тази цена, това е контрацепцията. Усещах го дълбоко лично, интуитивно. Семейното планиране беше неотделима част от изграждането на моето семейство. Благодарение на него можех и да работя, и да се грижа за всяко от децата си. Беше лесно, евтино, безопасно и мощно средство, от което нито една жена не бива да бъде лишена. Стотици милиони жени по света го желаеха, а не можеха да го имат. Неравнопоставеният достъп беше явна несправедливост. Не можех да си затворя очите, докато жени и деца умират заради липсата на съвсем достъпно средство, което би могло да спаси живота им.

Освен това се замислих за своя дълг към децата си. Получавах възможност да се обявя в подкрепа на жените, лишени от глас. Ако откажех, що за пример щях да им дам? Искях ли в бъдеще те да се отказват от трудните неща с обяснението, че следват моя пример?

Майка ми повлия силно на моя избор, макар че вероятно не подозираше. Като момиче все ми повтаряше: „Ако не начертаеш сама целите си, някой друг ще го направи“. Не запълня ли времето си с ангажименти, които аз смятам за важни, други хора ще ме ангажират с неща, които са важни за тях.

И последно, винаги нося в паметта си образите на жените, с които съм се срещала, пазя и снимки на онези, които са ме впечатлили най-дълбоко. Каква полза, че са отворили сърцата си и са ми разказали за живота си, ако няма да им помогна, когато имам тази възможност?

Това реши въпроса. Реших да се изправа пред страховете си и да започна да говоря публично за семейното планиране.

Приех покана от правителството на Великобритания да съфинансирам среща на високо равнище в Лондон на тази тема, в която щяха да участват всички държавни глави, експерти и активисти, с които успеем да установим връзка. Решихме да удвоим ангажимента на фондацията към семейното планиране и да го превърнем в свой приоритет. Искахме да възродим в световен план усилието всички жени да имат достъп до противозачатъчни средства, за да могат сами да решават дали и кога да раждат.

Все още оставаше да реша каква да бъде моята роля и какво да направи фондацията. Нямах да бъде достатъчно само да се свика световна среща, да се обсъжда контрацепцията, да се подпише декларация и да се приберем у дома. Трябваше да набележим цели и да формулираме стратегия.

Обединихме сили с правителството на Великобритания за светкавичното организиране на срещата на върха в Лондон през юли 2012 г., две седмици преди вниманието на всички да се насочи към откриването на Олимпиадата в Лондон в края на същия месец.

Наближаването на срещата предизвика вълна от медийни публикации, които акцентираха върху животоспасяващата роля на семейното планиране. Британското медицинско списание „Лансет“ публикува изследване, финансирано от британското правителство и от нашата фондация, което показваше, че достъпът до контрацепция ще намали с една трета броя на жените, които умират при раждане. Според доклад на организацията „Спасете децата“ ежегодно един милион момичета умират или биват увредени по време на раждане, което превръща бременността в главната причина за смъртността сред момичетата. Тези и други изводи създадоха представа за неотложността на проблема по време на конференцията.

На срещата присъстваха много хора, включително държавни глави. Речите минаха добре и аз останах доволна, но знаех, че успехът ще зависи от това кой ще се обвърже публично с каузата и колко пари ще съберем. Ами ако държавните лидери не подкрепят инициативата? Ами ако правителствата не увеличат финансирането? От месеци ме измъчваха такива тревоги – сходни на опасението, че организиращ празненство, на което може никой да не се появи, но със сигурност ще дойдат медиите, за да отразят провала.

Няма да твърдя, че тревогите ми са били напразни – всъщност ме накараха да работя още по-усърдно. Финансирането и подкрепата надхвърлиха и най-смелите ми очаквания. Великобритания удвои ангажимента си към семейното планиране. На конференцията присъстваха президентите на Танзания, Руанда, Уганда и Буркина Фасо и вицепрезидентът на Малави. Те изиграха ключова роля за набирането на 2 милиарда долара от развиващите се страни. В това число Сенегал, където удвоиха финансовия си ангажимент, и Кения, където увеличиха държавния бюджет за семейно планиране с една трета. Заедно се обвързахме с решимостта до края на десетилетието да направим контрацепцията достъпна за още 120 милиона жени чрез движение, което нарекохме „Семейно планиране 2020“ – СП2020. Това беше най-голямата сума, отделяна някога в подкрепа на достъпа до контрацепция.

Само началото

След срещата най-добрата ми приятелка от училище Мери Леман, която ме придружи в Лондон, дойде с мен на вечеря с няколко влиятелни жени, които също присъстваха на конференцията. Изпихме по чаша вино, а аз изпитвах облекчение, че всичко е приключило. След няколкомесечно планиране и тревоги най-сетне можех да си отдъхна.

И точно тогава тези жени ми казаха:

– Мелинда, нима не разбираш? Семейното планиране е само първата стъпка за жените! Трябва да се насочим към много по-амбициозен дневен ред!

Само аз на онази маса бях дотолкова наивна, че да се изненадам – и бях изумена. Не исках и да чувам. Докато си говорехме с Мери в колата на връщане от вечерята, не спирах да повтарям: „Мери, те не говорят

сериозно“. Мислех си: няма начин, аз вече давам своя принос и дори това ми идва в повече, а има още толкова много работа само във връзка със семейното планиране, за да постигнем поставените цели. Какво остава за още по-амбициозен дневен ред.

Призивът за още повече усилия ме измъчваше силно след много емоционално посещение в Сенегал няколко дни преди това. Седях в малка колиба с няколко жени и разговаряхме за женското обрязване. Всички те го бяха преживели. Много от тях бяха държали и дъщерите си, докато са били подлагани на същото. Докато ми разказваха, моята колежка Моли Мелчинг, която работеше в Сенегал от десетилетия и в онзи ден ми превеждаше, каза: „Мелинда, няма да ти преведа някои неща, защото няма да ги понесеш“. (Рано или късно трябва да намеря смелост да я попитам какво премълча тогава.)

Онези жени ми разказаха, че всички са се възпротивили срещу обрязването. Като по-млади се опасявали, че ако не обрежат дъщерите си, момичетата никога няма да се омъжат. Смъртта вследствие на кръвоизлив отдавали на зли духове. Постепенно обаче осъзнали, че това са лъжи, и забранили обрязването в своето село.

Бяха убедени, че ми разказват за постигнат напредък, и наистина беше така. Но за да разбере човек в какъв смисъл това е напредък, трябва да знае колко жестока и широкоразпространена беше тази практика все още. Жените ми разказваха за постижението си, но и ми обясниха колко тежко продължава да бъде положението на момичетата в тяхната страна. Разказите им ме ужасиха и аз просто изгубих ума и дума. Усилието им ми се стори безнадеждно и безкрайно, отвъд собствената ми издръжливост и възможности. Отказвам се, казах си.

Предполагам, че на повечето от нас в един или друг момент ни се иска да се откажем. И често установяваме, че отказът е просто болезнена стъпка към още по-обвързващ ангажимент. Аз обаче все още бях в плен на намерението си да се откажа, когато жените на онази маса в Лондон ми обясниха колко много още има да се прави. И за втори път през онази седмица си помислих, че се отказвам. Взрях се в пропастта, зейнала между онова, което трябва да се свърши, и онова, което бях способна да направя, и просто отсякох: не!

И макар че само си го помислих, намерението ми беше най-сериозно. По-късно обаче, когато съпротивата ми започна да се топи, осъзнах, че моето „не“ беше само мимолетен бунт, преди да се предам. Налагаше се да приема, че раните на онези момичета от Сенегал и нуждите на жените по света са толкова големи, че не мога да намеря лек. Не ми оставаше друго, освен да се примиря, че от мен се иска просто да направя своето, да съчувствам на всички жени, на които не мога да помогна, и да запазя оптимизма си.

С течение на времето „не“ се превърна в „да“ и аз проумях какво са се опитвали да ми внушат жените в Лондон. Семейното планиране беше първата стъпка, но тя се изразяваше не само в достъпа до противозачатъчни средства, това беше стъпка за повече сила на жените. Семейното планиране е нещо повече от правото да решаваш дали и кога да имаш деца, то е ключът към преодоляването на прегради, възпирали жените за много дълго време.

Моята голяма нереализирана идея: инвестирай в жените

Преди няколко години в Индия посетих групи за самопомощ, където видях как жените сами си вдъхват сила. Видях как взаимно се насърчават. И разбрах, че началото е поставено, когато жените започнат да разговарят помежду си.

През годините фондацията е финансирала групи за самопомощ с най-различна цел: да предотврати разпространението на ХИВ, да помогне на жените във фермите да купуват по-качествени семена, да улесни жените да получават заеми. Многобройни са причините за сформиранието на такива групи, но какъвто и да е първоначалният акцент, когато жените получат информация, средства, финансиране и усещане за своята сила, те просто политат и отвеждат групата там, където искат да отиде тя.

В Индия се запознах със земеделски работнички в група за самопомощ, които бяха купили нови семена и засаждаха още култури, за да подобрят добива от фермите си. Те ми разказаха за живота си напълно не принудиено.

– Мелинда, преди живееш в отделна стая. Дори не ми беше позволено да бъда в къщата със свекърва си. Бях изолирана в стая отзад и не ми даваха сапун. Затова перях с пепел. Сега обаче имам пари и мога да си купувам сапун. Сарито ми е чисто, свекърва ми ме уважава повече. Вече ме пуска в къщата. Имам и пари, купих колело на сина си.

Искате да спечелите уважението на свекърва си? Купете на сина си колело.

Защото така се печели уважение. Не по силата на местна традиция. Това е нещо универсално. Свекървата уважава снаха си, защото нейните доходи са подобрили живота на семейството. Когато ние, жените, съумеем да използваме таланта и енергията си и надигнем глас за собствените си ценности, животът на всички се подобрява.

Когато жените получат повече права, семействата благоденстват, благоденстват и обществата. Тази връзка се основава на проста истина: приобщите ли група хора, които дотогава са били аутсайдери, ползата е всеобща. А когато работите в световен мащаб за приобщаването на жените и момичетата, които са половината от населението на всяка държава, всъщност работите в полза на всички членове на общността. Равенството на половете възвисява всички.

Приобщаването и издигането на жените съответстват на особеностите на едно здраво общество: от висока степен на образование, трудова заетост и икономически растеж до ниска степен на младежки раждания, домашно насилие и престъпност. Правата на жените вървят ръка за ръка с оздравяването и просперитетата на обществото. Държавите, в които доминират мъжете, страдат не само защото не използват таланта на своите жени, а и защото са управлявани от мъже, които изпитват необходимост да изключват. Такива държави няма да благоденстват, докато не променят своите лидери и техните възгледи.

Разбирането на връзката между силата на жените и благоденствието на обществата е от огромно значение за човечеството. Въпреки цялото ни разбиране, натрупано благодарение на дейността ни през изминалите двайсет години, това беше голямата идея, която бяхме пропуснали. Моята голяма нереализирана идея. Ако се стремиш да възвисиш човечеството, дай сила и власт на жените. Това е най-всестранната, всеобхватна и високооблагодетелстваща инвестиция в хора, която можете да направите.

Иска ми се да можех да ви опиша мига, в който ме споходи прозрението. Не мога. Беше по-скоро като бавното издигане на слънцето, което ме осветява постепенно – част от пробуждане, споделено и стимулирано от други хора, с които споделяте едно и също разбиране и градивен импулс за промяна на света.

Една от най-добрите ми приятелки, Килиън Ноу, основа организация, наречена „Рикавъри Кафе“, която помага на бездомници, хора със зависимости и психически проблеми да изградят живот, какъвто биха искали да водят. Килиън ме вдъхновява да вниквам по-дълбоко в нещата и е прочута сред приятелите си с един въпрос, който обича да задава: „Какво знаете сега по-задълбочено от преди?“. Обичам този въпрос, защото той разкрива същността на познанието и на развитието. Мъдростта не е натрупване на факти, а по-задълбочено вникване в големите истини. Година след година благодарение на подкрепата и проникателността на приятели, партньори и хора, които са развивали такава дейност преди мен, все по-ясно виждам, че основните причини за бедността и болестите са културните, финансовите и законовите ограничения, които възпират онова, което жените могат – и което мислят, че могат – да направят за себе си и за своите деца.

Ето как жените и момичетата се превърнаха в опорна точка за мен и в сфера на намеса за преодоляване на пречките, които не позволяват на хората да се измъкнат от бедността. Всички проблеми, разгледани в главите на тази книга, са свързани с пола: здравето на майките и на новородените, семейното планиране, образованието на жените и на момичетата, полагането на труд без заплащане, детските бракове, жените в селското стопанство, жените на работното място. Всеки един от тези проблеми се дължи на пречки, възпиращи напредъка на жените. Щом пречките бъдат премахнати, се откриват възможности, които не само спасяват жените от бедност, но ги издигат до равнопоставеност с мъжете във всяка култура и на всяко обществено ниво. Няма друга промяна, способна да допринесе повече за подобряване на положението в света.

Съотношението е толкова безупречно, колкото изобщо е възможно в света на данните. Ако проучите бедността, ще попаднете на обезправени жени. Ако проучите благоденствието, ще откриете жени, които имат сила и власт и я използват.

Когато жените могат да решават дали и кога да имат деца, когато те могат да решават дали, кога и за кого да се омъжват, когато те имат достъп до здравни грижи, когато сами преценяват колко неплатен труд да полагат, когато получават желаното образование, вземат необходимите за тях финансови решения, радват се на уважение на работното място, имат равни права с мъжете и се издигнат с помощта на други жени и мъже, които ни учат на лидерство и ни насърчават да заемаме по-високи постове, тогава жените благоденстват, а семействата и общностите им благоденстват заедно с тях.

Може да възприемаме всеки един от тези проблеми като стена или като врата. Мисля, че аз вече знам по кой от двата начина да ги възприемам. В сърцето и съзнанието на придобилите сила жени днес „всяка стена е врата“.

Нека заедно да разрушим стените и да минем през вратите.